ЛІТЕРАТУРА

1. Булаховський Л. А. Питання походження української мови / Л. А. Булаховський. – К. : Вид-во АН УРСР, 1956. – 220 с.
2. Кровицька О. Назви осіб в українській мовній традиції XVI–XVIII ст. : семантика і словотвір / О. Кровицька ; НАН України , Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Л., 2002. – 213 с.
3. Ларин Б. А. История русского языка и общее языкознание / Б. А. Ларин. – М. : Высшая школа, 1977. – 224 с.
4. Суховій О. О. Фразеологія ораторсько-проповідницької прози Варлаама Ясинського : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Суховій Оксана Олександрівна. – К., 2002. – 255 с.
5. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494, [2] с.
6. Яценко С. Назви хмільних напоїв в українській мові XIV–XVII ст. / С. Яценко // Українська мова. – 2009. – № 2. – С. 49–55.

В статье на материале памятников письменности украинского языка XVII–XVIII вв. проанализирована фразеологическая репрезентация семантического поля «пить, выпивать (алкогольные напитки)», также отмечено, что все фразеологические единицы имеют народноразговорную основу.

Ключевые слова: фразеологизм, семантическая структура, памятники письменности, украинский язык XVII–XVIII вв.

The article on material written monuments of the Ukrainian language of the 17th–18th centuries analyzed phraseological representation of semantic fields «drink (alcohol)», noted that all phraseological units are popular base.

Keywords: phraseologism, semantic structure, written memorials, the Ukrainian language of the 17th–18th centuries.

УДК 811.161.2'373

О. А. Жвава

ТАБУ У РОДИННИХ ОБРЯДАХ ПОДІЛЬСЬКО-БУКОВИНСЬКО-НАДДНІСТРЯНСЬКОГО СУМІЖЖЯ

Стаття присвячена номінації родинних обрядів у говірках подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя. Подано вербальні заборони (табу) відповідно до структурної організації обрядових дійств, що мають складну внутрішню організацію. Підкреслено, що традиційні родинні обряди представлені розгалуженою системою заборон, спеціальних реалій, предметів. Усі ці складові формують понятійне поле людини.

Ключові слова: номен, тематична група лексики, обряд, обрядова лексика, вербальні заборони, табу, подільсько-буковинсько-наддністрянське суміжжя, просторова поведінка номінативних одиниць.

Історично обряд виступає як одна із специфічних етнічних характеристик. Він фіксує мікропорядок дійсності людини, оформляючи буття у вигляді стійких словесних, дійових, предметних аспектів. При цьому обряд представлений як певний текст, як послідовність дій, ритуальних маніпуляцій. Інтерпретація обрядового тексту дає уявлення про традиції проведення сімейних обрядів. При тлумаченні семантики лексичних одиниць обрядових текстів можна отримати інформацію про загальну структуру обряду, символіку предметів, традиційних дійових осіб та ін.

Метою дослідження є вивчення табу у родинних обрядах говірок подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя.

Джерелом дослідження є записане автором діалектне мовлення у 31 населеному пункті Хмельницької, Чернівецької та Тернопільської обл. (див. карту № 1); матеріал зібрано за програмою (включає 670 питань) у режимі питання – відповідь та на підставі текстів-оповідей діалектоносіїв; лінгвістичні та етнографічні студії.

Сучасна лінгвістика має багаті традиції вивчення мовних явищ, розкриваючи різнопланові зв'язки між ними. Актуальним є вивчення зв'язків між мовою та культурою народу. Семантичний аспект обрядового слова представлений у роботах таких науковців, як М. В. Бігусяк, Я. Ю. Вакалюк, Н. К. Гаврилюк, П. Ю. Гриценко, Й. О. Дзендзелівський, В. Л. Конобродська, П. Ф. Романюк та інші. Вивчаючи обрядову лексику, науковці підкреслюють варіативність обрядового дійства, а мову розглядають як складову, інструмент культури.

Досліджуючи лексику родинних обрядів, варто зазначити, що обрядові тексти дуже часто виходять за межі вербальних повідомлень, але цим вони і викликають зацікавлення науковців: «В этнолингвистике и культурной антропологии понятие текста остается недостаточно разработанным. Спецификой культурных текстов, в отличие от языковых (вербальных), является их разнокодовость, гетерогенность, допустимость совмещения в пределах одного текста единиц (знаков) разной субстанциональной природы – предметных, акциональных, вербальных, музыкальных, изобразительных и т.д.» [17, 7].

Вивчаючи вербальні заборони у родинних обрядах, необхідно звернути увагу на те, що спеціально інформатор може про них не розповісти, тому що діалектолог є чужою людиною для респондента, перед якою складно розкрити особливості приватного життя, адже комплекс заборон обслуговує усі його аспекти. Фіксуючи заборони, варто передбачити, що інформант може подати їх як власний досвід або досвід родини, часто – досвід односельців. Провокувати прямими питаннями не потрібно, тому що можна отримати спотворений, перекручений мовний факт, який не буде цінним, а етнолінгвістичний аспект буде знищено.

Таке обережне ставлення інформаторів до заборон є проявом того, що ці культурні прошарки є дуже давніми і такими, що не повинні порушуватися ніким, а передаватися від покоління до покоління.

Весільний обряд є давнім ритуалом утворення сім'ї. Чимало його компонентів сягають давнини, часів етнічних племінних спільностей, але завдяки своєму глибокому змісту він збережений упродовж віків [3: 125].

Традиційний весільний обряд Поділля пов'язаний із комплексом народних звичаїв, етикету, моралі, уявлень, вірувань, як і весільні обряди інших регіонів України. Для того, щоб новостворена родина була щасливою у шлюбі, учасникам весільного дійства необхідно дотримуватися різних правил.

Таким чином усі весільні заборони можна поділити на передвесільні, власне весільні, післявесільні.

Передвесільні заборони:

[*не ˈможна ˈхлопцев'і розпов'іˈдати^{е} чуˈжем / коˈго ˈмайе ˈсватати^{е} / бо ˈбуде неўдача//*] (усі досліджені населені пункти).

[*ˈбоже бороˈне на в'інˈках ˈнетку заўйаˈзати^{е} // то н'е не ˈможна / бо сваˈрети^{е}с'а буˈдут / баˈгац'ко переˈпон'іў / йак оˈто тех ˈнеток ˈбуде ў жеˈт':у//*] (9, 10, 12) [14: 17], але у селах Тернопільщини і рідше Хмельниччини навпаки зав'язують нитки, *щоб молоді були зав'язані*. Нитку, якою шиють віночки, не обрізають, а обкушують, щоб молоді у сімейному житті нічого не втрачали.

[*тра шоб не ˈбуло ніˈйаки^{е}х оˈтех перˈчат на руˈках / бо воˈбручку туˈд'і тра ўд'аˈгати^{е} на ˈпал'ц'і / а там перˈчата // ше не даї бог ˈўпаде / н'е-е-е / то не ˈдобре//*] (усі д.н.п.).

[*ше меˈн'і ˈмама ˈмойа у в'іˈночок / ў ко^{у}ˈрону / заклаˈдала часˈнек / а поˈдруз'і ˈмама йіˈйї ци^{е}ˈбул'ку таˈку маˈн'ен'ку заˈпхала// то шоб йаˈк'іс' ˈчари^{е} / ўроки^{е} не ўч'іˈпели^{е}с'а//*] (20, 24-31).

[*ˈп'ісл'я молоˈдойі ˈтраба поˈмити^{е} п'ідˈлогу / шоб не поверˈнулас' до бат'к'іў//*] (2, 5, 11, 14).

[*вобˈручки^{е} ˈм'ір'ати^{е} н'іˈкому не ˈмо' / до вес'іˈл':а / та ˈп'ісл'а ˈтоже чоˈго даˈвати^{е}//*] (7, 11, 13-16).

[*не ˈможна ˈсватати^{е} ў ˈсереду та ˈпйатни^{е}ц'у / бо ц'і дн'і нешчасˈлев'і // а от ў четˈвер ˈнав'іт' сви^{е}ˈн'а заˈсватайец'і//*] (9).

[*не ˈможна / шоˈбе молоˈд'і ˈбачи^{е}ли^{е} (в)оˈден ˈодного ˈперед в'іс'іˈл:ям / то^{у}ˈд'і ˈгарно ˈжети^{е} буˈдут'// і ше не ˈможна шоˈбе молоˈдеї ˈбачи^{е}ў ˈсукн'і молоˈдойі//*] (усі д.н.п.).

[*не ˈможна (в)ози^{е}ˈрати^{е}с'а / коˈле йдут до ˈшл'убу//*] (усі д.н.п.).

[*молод'ії не ˈможна ˈбачи^{е}ти^{е} сеˈбе ў ˈл'устро//*] (18).

[*суˈк'енку не ˈможна ўд'аˈгати^{е} через ˈ голову / ˈт'іки^{е} ˈчерез ˈноги^{е} / бо чолоˈв'ік ˈк'ене//*] (16).

Власневесільні заборони:

[*не ˈможна / шоˈбе вобˈручки^{е} ˈўпали^{е} на в'інˈчан':у / йой то зле / то не ˈбуде н'іц з них / бо ро^{у}ˈз'ійдуц':і*] (7, 13, 15, 16). Така прикмета існує на всій території України.

[*хаї ˈдружка не сеˈдет на вес'іˈл':у / хаї ˈрухайец':а / бо так ў д'іўˈках і ˈбуде сиˈд'іла // а ˈзара шо / ˈс'адут і сиˈд'ат / на ми н'е / ˈт'іко до ˈхати^{е} / то ўже ˈноги^{е} саˈм'і танˈц'уйут // йа ˈбула ˈдружкойу / то ˈзнайу // ˈмама молоˈдойі ўс'іх нас гаˈн'ала//*] (9).

[*зн'іˈмати^{е}с'а наˈр'ізно* (фотографуватися) *не ˈможна / бо ро^{у}ˈз'ійдуц':і//*] – таку вербальну заборону подають молодші за віком інформатори.

[*не ˈможна / шоˈб на в'інˈчан'у ˈсв'ічка ˈгасла / то ˈможе хтос' з молоˈдих і поˈмерти^{е} / то це ˈдуже страшˈна прикˈмета//*] (усі д.н.п.)..

[*не ˈможна / шоˈб проˈходиў хтос' м'іж молоˈдеми^{е} / шоб воˈне буˈле ў ˈпар'і заўжˈде//*] (усі д.н.п.).

[*не ˈможна / шоˈб короˈваї йаˈкас' нешчаˈслева пекˈла*]. Коровай пече *весільна мати молодої, хрещені батьки, кухарка, родичі* молодих. Але всі ці люди повинні бути щасливими у шлюбі, щоб передати щасливу долю молодим. Не можна також запрошувати пекти коровай вдів, „*гулящих*", бездітних, щоб *не накликати лихої долі* на подружжя. Кількість жінок, які випікають коровай повинна бути щасливою – 7, [5: 18], але на Поділлі це не є принциповим.

[*без благосло*ˈ*в'ін':а бат*ˈ*ками*ᵉ *не він*ˈ*чайут*//] (усі д.н.п.).

У с. Пісочна Городоцького р-ну Хмельницької обл. молодій на плечі накидують *перемітку*. Зараз перемітку не вив'язують, а молодій мати кидає її на плечі, коли дівчина йде до шлюбу. Вважають гарною прикметою, якщо жінка зробить з перемітки для своєї дитини пелюшки. Трансформацією перемітки є хустина, яку мати накидає на плечі молодій, коли вона йде до молодого.

Післявесільні заборони: [*не* ˈ*можна в'ід:а*ˈ*вати*ᵉ *фа*ˈ*ту //* ˈ*нейу* ˈ*можна накри*ᵉˈ*вати*ᵉ *де*ˈ*тену / ко*ˈ*ле во*ˈ*на* ˈ*хвора / шоб* ˈ*шведко о*ˈ*дужала// або в'ід* ˈ*ўрок'іў во*ˈ*на ше бере*ˈ*же//*] (10).

Загальні заборони, що стосуються проведення весільного обряду:

[*не* ˈ*можна / же*ˈ*нити*ᵉ*с' у висо*ˈ*косному* ˈ*роц'і / бо* ˈ*буде роз*ˈ*лука//*] (усі д.н.п.).

[*не* ˈ*можна* ˈ*зам'іж ви*ˈ*ходи*ᵉ*ти*ᵉ */ йак не ми*ᵉˈ*нуў р'ік* ˈ*бат'ков'і чи* ˈ*матер'і//*] (усі д.н.п.).

[*не* ˈ*можна на ве*ˈ*с'іл':а дару*ˈ*вати*ᵉ *но*ˈ*жа /* ˈ*велко / щоб не сва*ˈ*рели*ᵉˈ*с'а ў ро*ˈ*ден'і// го*ˈ*ден:и*ᵉ*ка / ча*ˈ*си / не* ˈ*можна дару*ˈ*вати*ᵉ */ шоб не ўко*ˈ*рочувати*ᵉ *моло*ˈ*дем* ˈ*в'іку//*] (7, 13, 15, 16).

Зрозуміло, що дотримання усіх прикмет не гарантує щасливого життя у шлюбі, тому що запорукою хорошого шлюбу є кохання і взаємоповага.

Родильний обряд належить до класу перехідних обрядів, уособлюючи перехід дитини і матері з одного стану в інший. Тому жінку оберігають від потрясінь, сварок, переляку. Це пояснюють тим, що всі негативні почуття можуть проявитися на майбутній дитині. Негативна поведінка теж може позначитися на дитині, тому вагітній не можна багатьох речей: *у с'ва*ˈ*та не* ˈ*можна н'і*ˈ*чого ро*ˈ*бете* (1, 3, 6-9 12, 13, 15, 16, 18, 26, 27, 24); *у с'в'йа*ˈ*та не* ˈ*можна н'іц ро*ˈ*бете* (2, 5, 11, 14, 30, 31); *у с'ва*ˈ*та не* ˈ*можна* ˈ*р'ізати*ᵉ (15); *у с'ва*ˈ*та не* ˈ*можна н'і*ˈ*чого* ˈ*р'ізати*ᵉ *бо де*ˈ*тен'і шос' в'ід*ˈ*р'іже* (10, 13); *не* ˈ*можна* ˈ*т'ати*ᵉ *н'іц шоб де*ˈ*тен'і н'і*ˈ*чого не в'ід*ˈ*р'ізале*ᵘ (10); *не* ˈ*можна* ˈ*р'ізати*ᵉ *м*ˈ*н'аса /* ˈ*ребу бо де*ˈ*тен'і шос' в'ід*ˈ*р'іже* (13); *не* ˈ*можна ру*ˈ*бате* (6-9, 12, 22, 16, 18, 1, 21, 3); *не* ˈ*можна важ*ˈ*ку ро*ˈ*боту ро*ˈ*бете* (6-9, 12, 16, 1, 3, 18, 21, 22); *у с'ва*ˈ*та не* ˈ*можна* ˈ*шете* (1, 6-9, 12, 16-22, 3, 31, 30) *у с'ва*ˈ*та не* ˈ*можна вйа*ˈ*зате / бо йа*ˈ*зек пре*ˈ*шейут чи*ᵉ *шос' з*ˈ*робец'а де*ˈ*тен'і* (20, 19, 17); *у с'ва*ˈ*та не* ˈ*можна вйа*ˈ*зате / бо де*ˈ*тена за*ˈ*плутайец'а* (20, 19, 17); *у с'ва*ˈ*та не* ˈ*можна* ˈ*шити / вйа*ˈ*зате / бо йа*ˈ*зек пре*ˈ*шейут чи*ᵉ *шос' з*ˈ*робец'а де*ˈ*тен'і* (20, 19, 17); *у с'ва*ˈ*та не* ˈ*можна* ˈ*шете / бо шос' де*ˈ*тен'і над*ˈ*р'іжут* (26, 27, 24); *не* ˈ*можна наст*ˈ*рашетес'а* (6-9, 12, 16-20, 1, 3); *не* ˈ*можна л'і*ˈ*пети*ᵉ */ шпару*ˈ*вати*ᵉ */ бо де*ˈ*тен'і* ˈ*оч'і за*ˈ*л'іпе*ᵘ (4); *не* ˈ*можна ст*ˈ*рашетес'а бо знак бу*ˈ*де* (4); *не* ˈ*можна з'*ˈ*в'ір'іў обра*ˈ*жати*ᵉ (7); *не* ˈ*можна ко*ˈ*та ко*ˈ*пати*ᵉ (15); *не* ˈ*можна з'*ˈ*в'ір'іў мац'кати*ᵉ */ бо де*ˈ*тена воло*ˈ*хатойу* ˈ*буде* (6-9, 12, 16, 18, 26, 27, 24, 1, 3, 13, 15); *не* ˈ*можна на* ˈ*похорон їте* (7); *не* ˈ*можна в'ідв'ідувати*ᵉ *по*ˈ*к'іїни*ᵉ*х* ˈ*роди*ᵉˈ*ч'іў на* ˈ*цвентар'і* (7); *шнур*ˈ*ке* (різні мотузки) *не* ˈ*можна пере*ˈ*ходете* (18); ˈ*через ш*ˈ*ворку* (мотузок чи ланцюг) *не* ˈ*можна пери*ᵉˈ*сту*ˈ*пати шо ко*ˈ*рову при*ᵉˈ*ў*ˈ*йазуйут* (23, 28, 29); *у св'а*ˈ*то не* ˈ*можна* ˈ*го•лку /* ˈ*ножиц'і б*ˈ*рати* (23, 28, 29); *не* ˈ*можна пере*ˈ*ступате*ᵘ ˈ*через мо*ᵘˈ*ту*ˈ*зок чи*ᵉ *лан*ˈ*цуг бо де*ˈ*тена* ˈ*буде за*ˈ*путана* (26, 27, 24); *не* ˈ*можна пери*ˈ*ходети мо*ᵘˈ*ту*ˈ*зок чи*ᵉ *•лан*ˈ*цуг* (21-23, 28-31), *не* ˈ*можна їте йак тре в'ід*ˈ*ра не*ˈ*сут / бо тре*ˈ*духова* (хворі легені будуть) *де*ˈ*тена бу*ˈ*де* (24-27); *стес*ˈ*катес'а не* ˈ*можна* (18); ˈ*в'інеком не* ˈ*можна перем'і*ˈ*тати*ᵉ ˈ*через по*ᵛˈ*р'іг* (18); *не* ˈ*можна к*ˈ*расти*ᵉ (13, 8); *не* ˈ*можна л'а*ˈ*кати*ᵉˈ*с'а* (8); *не* ˈ*можна насту*ˈ*пати*ᵉ *на* ˈ*йами*ᵉ (8); *не* ˈ*можна ха*ˈ*пати*ᵉˈ*с'а йак* ˈ*л'ачно* (16); *не* ˈ*можна л'а*ˈ*кати*ᵉˈ*с'а і не* ˈ*можна ха*ˈ*пати*ᵉˈ*с'а йак* ˈ*л'ачно / бо* ˈ*пл'ами*ᵉ *бу*ˈ*дут'* (6-9, 12, 16, 18, 26, 27, 24, 1, 3, 13, 15); *не* ˈ*можна з бан'ач*ˈ*ка* ˈ*йісти*ᵉ (18); *не* ˈ*можна пере*ˈ*ступате* ˈ*через* ˈ*йаму* (13); *не буд'* ˈ*дуже* ˈ*жадна бо де*ˈ*тена* ˈ*буде* ˈ*жадна* (10); *не лаз' н'і*ˈ*куди*ᵉ *бо де*ˈ*тена* ˈ*буде* ˈ*лази*ᵉˈ*ла* (10); *не* ˈ*можна зав*ˈ*йазувати*ᵉˈ*с'а пойа*ˈ*сами*ᵉ (16), *не* ˈ*можна* ˈ*стрегтес'а* (усі д.н.п.) */ бо де*ˈ*тен'і* ˈ*в'іку ўко*ˈ*рачуйеш* (6-9, 12, 16, 18, 26, 27, 24, 1, 3, 13, 15); *не* ˈ*можна* ˈ*стрегтес'а / бо в'ід*ˈ*р'іжут* ˈ*розум ў де*ˈ*тени*ᵉ (2, 5, 11, 14); *не тра ба*ˈ*гато чер*ˈ*воного* ˈ*йісти*ᵉ */ бо де*ˈ*тена чер*ˈ*вона* ˈ*буде* (усі д.н.п.); *не* ˈ*можна на по*ˈ*гане ди*ˈ*витис'а / бо де*ˈ*тена по*ˈ*гана* ˈ*ўродец'а* (усі д.н.п.).

Деякі давні табу можна обґрунтувати з наукової точки зору. Не бажано грати з кішкою, навіть брати її в руки, тому що можна захворіти на токсоплазмоз, який дуже небезпечний для майбутніх мам, а це захворювання дійсно переноситься кішками. Якщо вагітна їсть червоні ягоди, то дитина може народитися алергічною (діатез) на червоні ягоди і фрукти. Не бажано займатися важкою роботою, піднімати руки різко вгору, тому що такі дії можуть спровокувати передчасні пологи.

Для того, щоб пологи були легкими і швидкими під час переймів (що можуть початися задовго до пологів) необхідно було також дотримуватися певних правил: *тра в'ідк*ˈ*рете ў*ˈ*дома ўс'і шух*ˈ*л'аде*ᵘ *і* ˈ*шафе*ᵘ (6-9, 12, 16, 1, 3, 18); *тра в'ідк*ˈ*рити ў*ˈ*дома ўс'і шух•*ˈ*л'ади йакшо си зби*ˈ*райіс'і до* ˈ*бо•л'ници* (21, 22); *тра хо*ˈ*дете на п'ід*ᵐˈ*ремку* (бути на збереженні у лікарні) (2, 5, 11, 14); *роспус*ˈ*ка•ле* ˈ*косе*ᵘ *бо це* ˈ*си•ла* ˈ*ж'інке*ᵘ (21, 22); *т*ˈ*реба* ˈ*в'іспов'ідатиси* (23, 28, 29); *треба пос*ˈ*титиси* (23, 28, 29); *на* ˈ*руках шоб н'і*ˈ*чого не бу*ˈ*ло заў*ˈ*йазане* (8).

Післяпологові заборони: *ш'іс'т'* ˈ*тижні'ў* ˈ*п'ісл'а* ˈ*род'іў* ˈ*перед поро*ˈ*д'ілейу мо*ˈ*гела в'ідк*ˈ*рета / то* ˈ*траба пел'ну*ˈ*вати*ᵉ *йійї* (10); *не*ˈ*веведен'і'ї не* ˈ*можна ў* ˈ*л'уди*ᵉ *їти* (усі д.н.п.), *не*ˈ*честа по*ˈ*гана*

на пере|'хід (4). Якщо жінку, з якою не провели обряд очищення в церкві, зустріти у дорозі, то це є поганим знаком.

У більшості досліджених населених пунктів заборонено називати вагітну жінку вагітною: *у по|ложен'і* (6-9, 1, 12, 3, 16-20, 2, 5, 11, 14), *у по|'ложен'і* (21, 22), *у по|ложен'у* (10, 24-27), *у по|'ложен'у* (23, 28-31), *у поло|жен'йу* (13), *т'аш|ка* (21, 22, 7), *|т'ашка* (21, 22), *важ^{ш}|ка* (16), *г|руба* (21, 22), *|ходе / |ходет* (2, 5, 11, 14), *пере|ходе ў та|к'ім с|тан'і* (11).

Серед заборон, що стосуються дитини, зафіксовано такі: *ім|йа де|тен'і тра при^{е}|думати^{е} / але тра три^{е}|мати^{е} ў сек|рет'і до по|лог'іў / бо зл'і |духи^{е} по|чуйут / то шос' с'і |зробл'ат* (2, 5, 11, 14); *де|тену тра |мен'ше ў |лечко ц'іл'у|вати^{е} / бо ўс'у кра|су сц'і|луйеш* (6-9, 12, 16, 18, 26, 27, 24, 1, 3, 13, 15); *|мама хаї |мен'ше |девец'а на спл'ачу де|тену / бо |ўроки^{е} |ўчепл'ац'а* (усі д.н.п.).

Інформатор с. Пісочна Городоцького р-ну Хмельницької обл., Оришнюк Ольга Степанівна, розказала, що вона не їсть ягоди до Івана Купала, а яблука – до Спаса: [*|мойа |мама ка|зали / шо на ку|пала та |спаса |мат'ір |божа розда|йе по|мерли^{е}м |д'іт'ам |райс'к'і |йаблучка // тим ў |кого ма|ме не шану|вали^{е} тих прек|мет / то тим |д'іткам не|ма н'іц // ў |мене ж то |вас'ка ма|лем по|мер / в'іс'ім |рочк'іў |йому |було / ў |н'ого той / бурку|л'оз* (туберкульоз) *буў // так от йак по|думала / шо йо|му не |буде |йабка / то так |плакала / так ко|нала / шо й ска|зала со|б'і / шо пом|ру / а |йісти^{е} не |буду тих |йаг'ід до |йвана / а |йабок до |спаса // хаї там |мому |вас'ов'і |мат'ір |божа тих |йаблук да|си / бо так в'ін |мучиўс'а / та|киї |добриї буў//*].

Отже, фіксація і тлумачення обрядового тексту дає надійну інформацію про традиції народу, зокрема про магічні функції багатьох обрядодій (охоронна, заміщення, очищення). Лексика родильного обряду досліджуваних говірок збережена не лише старшими, а й молодшим поколіннями діалектоносіїв.

Поховальний обряд є складним комплексом ритуально-магічних актів. Обряд є достатньо міфологізованим, тому що наші предки уявляли смерть як перехід в інший вимір. Суперечливість уявлень про потойбічне буття відбито у всіх елементах обряду. Кожна людина, за свідченням інформаторів, може відчути, передбачити смерть, свою чи близьких, чи чужих людей. Такі передбачення за історію існування людства трансформовані у сни, прикмети, події. Вони не є забороненими, а лише, на думку інформаторів, чітко вказують на майбутнє, також є таємничими, і при цьому передаються від однієї людини іншій. Тому актуальним є висвітлення обрядових вірувань, що стосуються поховання померлих.

Під час поховального і поминального обрядів люди чітко дотримуються певних правил: *тра |л'устра позакри|вати^{е}* (6-9, 12, 16, 18, 26, 27, 24, 1, 3, 13, 15); *тра |дзеркала за|в'ішати^{е} шо|бе не |множелес'а по|к'іїники^{е} ў |дом'і* (усі д.н.п.).

Одяг покійника не може бути червоного кольору: *бо це |кол'ір же|т'а а не с|мерт'і* (12, 8, 16, 9, 10, 6, 1, 4, 3, 20, 19, 17), *бо це ц'в'ет Хри^{е}с|товойі к'ров'і* (21, 22), *бо це |кол'ір ко|хан':а* (7, 18, 2, 5, 11, 14).

У першу ніч похорону не прийнято спати, тому що присутні біля покійника люди *пи^{е}л'|нуйут' |душу* (7, 12, 8, 10, 16, 9, 6, 18, 1, 4, 3).

Весь час, поки покійник знаходиться у хаті, двері не зачиняють: *шоб смерт' |вийшла і не повер|нулас'а* (7, 12, 9, 6, 1, 21, 22, 24-27, 4, 3, 30, 31), *шоб ду|ша йшла за |т'ілом* (18, 16, 8), *шо|бе ду|ша |веїшла не блу|кала* (15, 10, 13).

Труну з хати виносять тільки *но|гами^{е} ўпе|ред* (усі н.п.). У такому положенні труну несуть дорогою, заносять до церкви, на кладовище.

Проводячи в останню путь людину, усі дотримуються обов'язкових правил: *не |можна ди^{е}|ви^{е}ти^{е}с'а з в'ік|на на |похорон* (5-12, 16, 18, 24-27, 2, 14), *не |можна ди|вити^{е}с'а з в'ік|на* (1, 3, 4), *не |можна ди|витиси з в'ік|на на |похорон* (21, 22), *не |можна пере|ходи^{е}ти^{е} до|рогу |похоронове* (5-16, 18, 1-4, 24-27), *не |можна пери|ходити до|рогу |похоронове* (21, 22), *не |можна перейі|жати^{е} ма|шеноїу до|рогу |похоронове* (24-27), *тра шоб б|рами^{е} / ф'ірт|ке бу|ле позак|реван'і |п'іс'л'а |похорону / шо|бе не бу|ло по|к'іїни^{е}к'іў* (24-27).

Вода, якою омили покійника, яка уособлює негативну енергію, має назви: *сп'ід мер|ц'а* (6-10, 12, 22, 16, 18, 1, 21, 4, 3), *сп'ід мер|ца* (21, 22), *мерт|вен'а* (12, 9, 6, 1, 3), *во|да* (26, 25,24, С.), *по|гана во|да* (18, 4, 7, 8), *|мерла во|да* (15, 13), *|мер'ла во|да* (21- 23, 28, 29), *во|да з мер|ц'е* (2, 5, 11, 14), *во|да з мер|ц'а* (25), *|мертва* (20, 19, 17), *сп'ід ўмре|ца* (31, 30). Її не можна використовувати, а потрібно вилити туди, де ніхто не ходить.

У вітчизняній літературі з фольклору та етнографії, присвяченій ритуалу в традиційній культурі, є актуальним твердження, що родинні обряди зникають (так можна сказати про етапи весільного, родильного обрядів). Адже людина, з розвитком цивілізації, стає носієм нових уявлень

про світ. З одного боку, сучасна людина мислить раціонально, з іншого – надає значення деяким ритуалам, що протягом століть є носіями певної необхідної культурної інформації, сподіваючись на досвід минулих поколінь. Таким чином на тлі давніх вербальних заборон виникають осучаснені заборони, що теж стають програматорами майбутнього життя окремої людини або етносу взагалі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова // Язык. Семиотика. Культура. – Москва : Языки русской культуры, 1998. – Вып. XV. – 895 с.
2. Бігусяк М. В. Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору / М. В. Бігусяк // Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. – Львів, 2000. – С. 125-148.
3. Борисенко В. К. Традиції і життєдіяльність етносу : на матеріалах святково-обрядової культури українців / В. К. Борисенко – Київ, 2000. − 190 с.
4. Вакалюк Я. Ю. Весільна лексика в українських говорах Прикарпаття / Я. Ю. Вакалюк // Структура українських говорів. – Київ : Наукова думка, 1982. – С. 126-128.
5. Весілля : У 2 кн. / [голов. ред. О. І. Дей, упоряд., прим. М. М. Шубравська] / АН УРСР ; Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – Київ : Наукова думка, 1970. – Кн. 1. – 455 с. (Українська народна творчість).
6. Гаврилюк Н. К. Картографирование явлений духовной культуры (по материалам родильной обрядности украинцев) / Н. К. Гаврилюк – Київ : Наукова думка, 1981. – 279 с.
7. Герман К. Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті / К. Ф. Герман – Чернівці : Рута. – 1995. – 391 с.
8. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики / Павло Юхимович Гриценко / АН УРСР ; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наукова думка, 1990. – 270с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 233-248.
9. Гриценко П. Ю. Дослідження лексики укр. говорів / П. Ю. Гриценко // Мовознавство. – 1984. – № 5. – С. 22-30. – Бібліогр. в кінці ст.
10. Гриценко П. Ю. Мікроконтинуум як предмет ареалогії / П. Ю. Гриценко // Лінгвогеографія Черкащини : Збірник матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції. – Умань, 25-26 травня 2000 р. – Київ, 2000. – С. 3-7. – Бібліогр. в кінці ст.
11. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики / П. Ю. Гриценко– Київ : Наукова думка, 1984. – 227 с.
12. Гриценко П. Ю. Основні риси подільського говору / П. Ю. Гриценко // Поділля : Історико-етнографічне дослідження. – Київ : Доля, 1994. – С. 74-81. – Бібліогр. в підр. прим.
13. Гриценко П. Ю. Українська діалектна лексика : реальність і опис (деякі аспекти) / П. Ю. Гриценко // Діалектна лексика. − Глухів, 2005. − 224 с. – Бібліогр. в кінці ст.
14. Козяр С. Українська родинна обрядовість. Віхи людської долі: весілля, похорон / Світлана Козяр ; Подільське відділення інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України; Обласний учбово-методичний центр культури Поділля. – Хмельницький, 2000. – 72 с.
15. Конобродська В. Л. Поліський поховальний і поминальні обряди / Валентина Лаврентіївна Конобродська. – Т. 1. – Етнолінгвістичні студії. – Житомир, 2007. – 356 с. – Бібліогр.: 305-339.
16. Конобродська В. Л. Поліський поховальний і поминальні обряди / Валентина Лаврентіївна Конобродська. – Т. 1. – Етнолінгвістичні студії. – Житомир, 2007. – 356 с. – Бібліогр.: 305-339.
17. Толстая С.М. Предисловие // Славянский и балканский фольклор. Семантика и прагматика текста. – 2006. – С. 7–9.

Статья посвящена номинации семейных обрядов подольско-буковинско-надднестрянских говоров. Поданы вербальные запреты (табу) в соответствии со структурной организацией обрядовых действий, которые имеют сложную внутреннюю организацию. Подчеркнуто, что традиционные семейные обряды представлены разветвленной системой табу, специальных реалий, предметов. Все эти составляющие формируют понятийное поле человека.

Ключевые слова: номен, тематическая группа лексики, обряд, обрядовая лексика, вербальные запреты, табу, подольско-буковинско-надднестрянские говоры.

The article is devoted the nomination of domestic ceremonies of podol'sko-bukovinsko-naddnestryanskikh govorov. Verbal prohibitions (taboo) are given in accordance with structural organization of ceremonial actions, which have a difficult internals. Underline, that traditional domestic ceremonies are presented the ramified system of taboo, special realities, objects. All these constituents form the concept field of man.

Keywords: nomen, thematic group of vocabulary, ceremony, ceremonial vocabulary, verbal prohibitions, taboo, podil'sko-bukovinsko-nadnistryanske sumizhzhya.

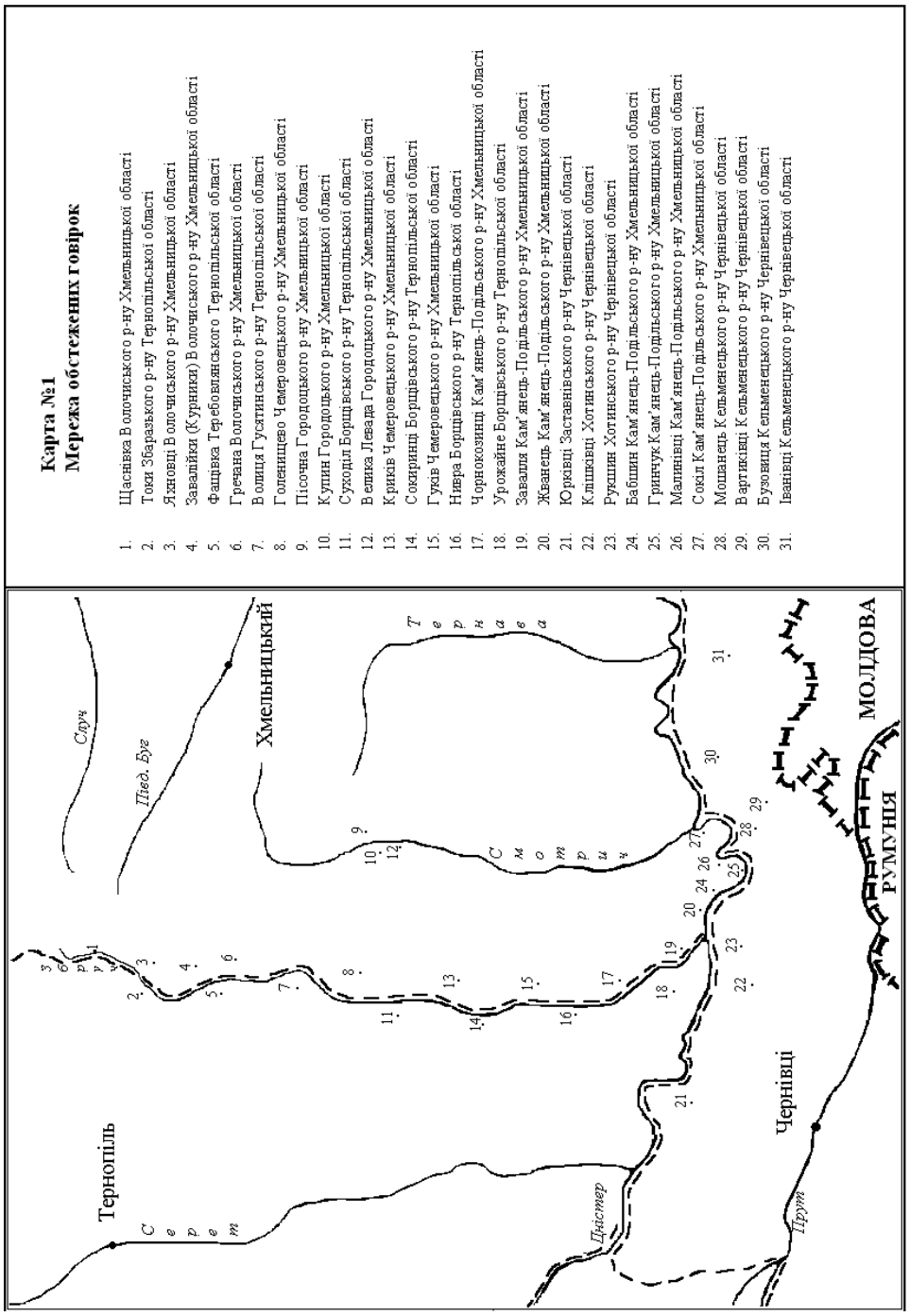

УДК 811.161.2’367.335(091)

В. П. Заскалета

СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ